

Tabiiy resurslarga, yer va atmosfera havosiga nisbatan mulk huquqi.

Jo‘raqulova Hilola O‘ktam qizi

Toshkent davlat yuridik universitetining magistr bosqichi talabasi

hilolajoraqulova@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola yer va suv va boshqa tabiiy resurslar haqida, tabiiy resurslarga nisbatan mulk huquqi, foydalanish va tassaruf qilish huquqi, mulk huquqiga yektazilgan zarar va umumiy tabiiy resurslar haqidagi tushunchalardan iborat.

Аннотация.

В данной статье содержатся понятия о земельных, водных и других природных ресурсах, правах собственности, правах пользования и эксплуатации природных ресурсов, ущербе прав собственности, общих природных ресурсах.

Annotation

This article contains concepts about land and water and other natural resources, property rights, rights to use and exploitation of natural resources, damage to property rights, and common natural resources.

Tabiiy resurslar oziq-ovqat, yoqilg‘i va xom ashyo ishlab chiqarish uchun ishlatiladi, shuningdek, tovarlar ishlab chiqarish uchun materiallar. Barcha insonlar ovqat sifatida o‘simliklar yoki hayvonlardan taomlanish uchun foydalanishadi. Tabiiy ko‘mir, tabiiy gaz va neft kabi resurslar bilan ta‘minlaydi, issiqlik, yorug‘lik va quvvat bilan ta‘minlaydi. Tabiiy resurslar ham har kuni foydalanadigan mahsulotlarni tayyorlash uchun xom ashyodir, tish cho‘tkasi va tushlik qutilari, kiyimlarimiz, mashinalarimiz, televizorlar, kompyuterlar va muzlatgichlar tayyorlash uchun maanba bo‘lib xizmat qiladi.

Tabiiy resurslar uch toifaga bo‘linadi:

- doimiy qayta tiklanadigan manbalar;
- oraliq qayta tiklanadigan manbalar
- qayta tiklanmaydigan manbalar.

Bundan tashqari, biz qayta tiklanadigan resurslarni doimiy va oraliq toifalarga ajratishimiz mumkin.

Fuqarolar atrof tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lishga majburdirlar. Davlat yoshlarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, ekologik huquqlari himoya qilinishini ta‘minlaydi, ularning jamiyat va davlat hayotida faol ishtirok etishini rag‘batlantiradi, atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy boyliklarni va biologik xilma-xillikni saqlash, iqlim o‘zgarishiga, epidemiyalarga, pandemiyalarga qarshi kurashish

hamda ularning oqibatlarini yumshatish sohalarida yagona davlat siyosati amalga oshirilishini ta'minlaydi deb Vazirlar Mahkamasining vakolati sifatida belgilangan.¹

Yangi tahrirdagi konstitutsiyamizda ekologiya sohasiga oid bir qancha yangiliklar kiritilgan.

Konstitutsiyaga asosan insonlarning ekologik huquq va manfaatlarini himoya qilish maqsadida mamlakatimizda zarur taktik va stragegik yo'nalishlar ishlab chiqilgan. Mustaqillik yillarida ekologik muammolarning hal etilishi fuqarolarning, ayniqsa yoshlarning ekologik-huquqiy bilimi, ongi, ma'naviyati va madaniyatini zamon talabi darajasida rivojlantirish va shakllantirib borib zamon talabi hisoblanadi.

Yer qonunda nazarda tutilgan hamda undan oqilona foydalanishni va uni umummilliy boylik sifatida muhofaza qilishni ta'minlovchi shartlar asosida va tartibda xususiy mulk bo'lishi mumkin.

Xususiy mulk daxlsizdir. Mulkdor o'z mol-mulkidan qonunda nazarda tutilgan hollardan va tartibdan tashqari hamda sudning qaroriga asoslanmagan holda mahrum etilishi mumkin emas.

O'zbekiston Respublikasi hududidagi , yer, yer osti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi, havo habzasiga nisbatan mulk huquqi O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksida, “O'zbekiston Respublikasida mulkchilik to'g'risida”gi yer kodeksida va tabiiy resurslar to'g'risidagi boshqa qonunlarda belgilangan.

Mulk huquqi muhokama qilinayotgan tabiiy resurslarga nisbatan ularni kimga tegishligini va mulkdorlarning tabiiy nisbatan vakolatlarini anglatadi. Tabiiy resurslarga nisbatan mulk huquqi Tabiiy resurslarga nisbatan mulky huquq obyektgariga egalik qilish, foydalanish hamda tasarruf etish jarayonlarida namayon bo'ladi. Tabiiy resurslarga yer, yer osti boyliklari, suv, o 'simlik va hayvonot dunyosi kiradi. Ekologiya huquqi obyekt bo'lib, faqat tabiiy obyektlar hisoblanganligi sababli ekologik qonun hujjatlari bilan faqat tabiiy holatdagi obyektlarga mulkchilik munosabatlari tartibga solinadi.

Yer, yer osti boyliklari, suv, o 'simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy resurslar umummilliy boylikdir, ulardan oqilona foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidadir deb belgilab qo'yilgan, bundan tashqari, har kim qulay atrof-muhitga, uning holati to'g'risidagi ishonchli axborotga ega bo'lish huquqiga ega.

Davlat fuqarolarning ekologik huquqlarini ta'minlash va atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatilishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida shaharsozlik faoliyati sohasida jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratadi.

Shaharsozlik hujjatlarining loyihalari qonunda belgilangan tartibda jamoatchilik muhokamasidan o'tkaziladi.

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi ,Mazkur yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023-yil 30-aprel kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovozi berish orqali qabul qilingan.

Davlat barqaror rivojlanish prinsipiga muvofiq, atrof-muhitni yaxshilash, tiklash va muhofaza qilish, ekologik muvozanatni saqlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshiradi. Davlat Orolbo'yi mintaqasining ekologik tizimini muhofaza qilish hamda tiklash, mintaqani ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan rivojlantirish yuzasidan choralar ko'radi.

O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksining 28-moddalarida shunday deyiladi: “O'zbekiston Respublikasida yerdan foydalanganlik uchun haq to'lanadi. O'z egaligida va foydalanishida hamda mulkida yer uchastkalari bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslar yer uchun haq to'laydilar, yer uchun haq har yili to'lanadigan yer solig'i shaklida olinadi, uning miqdori yer uchastkasining sifatiga, joylashishiga va suv bilan ta'minlanish darajasiga qarab belgilanadi.

Hozirda O'zbekiston Respublikasida Yer kodeksi va boshqa tabiiy resurtlarga nisbatan mulkchilik asosan davlatga tegishlidir, O'zbekiston Respublikasida yashayotgan shaxslar Qonun doirasida va foydalanish va egalik qilish huquqigina mavjud bo'ladi, hozirda yerga nisbatan xususiy mulkchilik mavjud.

O'zbekiston Respublikasining “Qishloq xo'jaligiga mo'ljallanmagan yer uchastkalarini xususiylashtirish to'g'risida”gi Qonun asosida 3ta tartib ishlab chiqildi:

- 1. Jismoniy va yuridik shaxslarning o'zlariga tegishli bo'lgan yer uchastkalarini xususiylashtirish tartibi;*
- 2. tadbirkorlik faoliyati uchun yer uchastkalarini auksionga qo'yish;*
- 3. yakka tartibdagi uy-joylarning yer uchastkalarini mulk huquqi asosida sotib olish.*

Fuqarolarimizda yakka tartibdagi uy-joy, yuridik shaxslarda esa noturar bino-inshootlar mavjud. Ular o'zlariga tegishli ko'chmas mulkning yer uchastkasini kadastr hujjatlarini rasmiylashtirish orqali xususiylashtirib olishi mumkin bo'ladi (agar bino kadastrdan o'tmagan bo'lsa, yerni xususiylashtirish mumkin bo'lmaydi).

Ozon (qadimgi yunon tilidan ὄζω – hidli) – bu O₃ triatomik molekularidan tashkil topgan kislorodning allotropik modifikatsiyasi. Oddiy sharoitlarda u ko'k zaharli gazdir. O'tkir hidga ega. Suyultirilganda u indigo suyuqligiga aylanadi. Qattiq shaklda u quyuc ko'k, kulrang, deyarli qora kristallardir.

Ozon qatlami; U atmosferada ikkita alohida qatlamda mavjud. Ozonning har xil nisbati er sathidan taxminan 50 kilometr balandlikda joylashgan, yani stratosfera qatlamida va erdan 15 kilometr balandlikdagi troposfera qatlamida uchraydi. Troposfera ozon qatlami parnik gazi ga 7 foiz hissa qo'shganligi sababli, u “zararli ozon” deb ham ataladi.

Stratosferadagi ozon atmosferadagi ozonning 90 foizini tashkil qiladi. Quyoshning zararli ta'sirini o'ziga singdiradigan “ozon qatlami” stratosfera qatlamidagi ozondir.

Atmosfera havosi tabiiy resurslarning tarkibiy qismi bo'lib, u umummilliy boylik hisoblanadi va davlat tomonidan muhofaza qilinadi.

Atmosfera havosi ham tabiiy resustlar tartibining bir qismi hisolanadi va sohaga nisbatan mulkchilik ham davlat tasarrufida bo‘ladi, O‘zbekiston Respublikasining “Atmosfera havosini muhofaza qilish to‘g‘risidagi” Qonunida Atmosfera havosini muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvini O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi, mahalliy davlat hokimiyati organlari amalga oshiradilar deb belgilab qo‘yilgan.²

O‘zbekiston Respublikasi 1993-yildan buyon Ozon qatlamini muhofaza qilish to‘g‘risidagi Vena konvensiyasi (1985-yil) (keyingi o‘rinlarda — Vena konvensiyasi) va Ozon qatlamini buzuvchi moddalar bo‘yicha Monreal protokoli (1987-yil) (keyingi o‘rinlarda — Monreal protokoli) tomoni hisoblanadi. So‘nggi vaqtlarda Monreal protokoliga kiritilgan beshta tuzatishlardan O‘zbekiston to‘rttasiga (London, 1990-yil), (Kopengagen, 1992-yil), (Monreal, 1997-yil), (Pekin, 1999-yil) qo‘shilgan va ushbu xalqaro shartnomalar asosida ozon qatlamini yemiruvchi moddalar iste‘moli talablarini to‘liq bajarib kelmoqda. O‘zbekiston Respublikasining Monreal protokoli va unga kiritilgan 5 o‘zgartirish-tuzatishdan to‘rttasiga amal qilib qilmoqda va bu bo‘yicha milliy dastur tashkil qilingan bo‘lib, **“Ozon qatlamini buzuvchi moddalardan foydalanishni to‘xtatish bo‘yicha milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarorda** buning mexanizmini ko‘rishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi ,Mazkur yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023-yil 30-aprel kuni o‘tkazilgan O‘zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovoz berish orqali qabul qilingan
2. O‘zbekiston Respublikasi Yer kodeksi;
3. O‘zbekiston Respublikasining “Ozon qatlamini buzuvchi moddalardan foydalanishni to‘xtatish bo‘yicha milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarori;
4. O‘zbekiston Respublikasining “Atmosfera havosini muhofaza qilish to‘g‘risidagi” Qonuni;
5. O‘zbekiston Respublikasining “Qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yer uchastkalarini xususiylashtirish to‘g‘risida”gi Qonun.

² O‘zbekiston Respublikasining “Atmosfera havosini muhofaza qilish to‘g‘risidagi” Qonuni